

Michal Lutovský – Milena Bravermanová

HROBY A HROBKY NAŠICH KNÍŽAT, KRÁLŮ A PREZIDENTŮ

HROBY A HROBKY NAŠICH KNÍŽAT, KRÁLŮ A PREZIDENTŮ

Michal Lutovský – Milena Bravermanová

Vydání tohoto svazku finančně podpořila ARCHAIA Praha o. p. s.

© Michal Lutovský, Milena Bravermanová, 2007
Illustrations © archiv autorů a doporučená literatura, 2007
© Libri, 2007

ISBN 978-80-7277-228-5

OBSAH

Předmluva	7
Ediční poznámka	9
Hroby českých panovníků a československých prezidentů	11
Knížecí a královská pohřebiště	18
První kostely	20
Nikdy nenalezená hrobka	24
Doba zakladatelů	27
Nenaplněné ambice	32
Aula Regia	35
Dílo Karlovo	38
Pod uherskou korunou	43
Bílý mramor	45
Praha a Vídeň	48
Královská hrobka v katedrále sv. Víta	48
Císařská krypta v kapucínském klášteře	55
Od Památníku národního osvobození k mauzoleu a zase zpátky ..	65
Klid mrtvých	69
Zakladatelovy kosti	70
Nejposvátnější místo	73
Neporušený hrob	78
Otec, matka, nebo syn?	84
Bouřlivé osudy slepého krále	87
Nenalezené hroby	90
Kdo je kdo	94
Strážce ze světa mrtvých	94
Problémy s archeologií	96
Svědectví náušnice	98
Pod nohama světce	100
Zmatky v bazilice	103
Záhadná truhlice	106
Lebka jednookého krále	110
Tumby a sarkofágy	113
Tumby a sarkofágy Přemyslovců	113
Sarkofág Rudolfa II.	115
Habsburské sarkofágy v kapucínské kryptě	116
Honosné tkaniny a královské insignie	127
Látky pro svatou kněžnu	127
Prsten krále Přemysla	133

Pocťa padlému králi	135
Bohatý hrob spořivého krále	140
Dřevěné insignie	144
Móda mrtvých	147
Rudolf I. Habsburský	147
Karel IV.	152
Ženy Karla IV.	157
Václav IV. a Jan Zhořecký	162
Ladislav Pohrobek a Jiří z Poděbrad	165
Ferdinand I. a Anna Jagellonská	168
Maxmilián II.	172
Eleonora	175
Rudolf II.	177
Pompa funebris	183
Svědectví železných kruhů	184
Pláč domu zbraslavského	186
Apoteóza císaře	189
Pohřeb bez krále	190
Zmatek v průvodu	191
Pohřební stabilita	194
Na konci věků	196
Poslední král	202
Poslední královský pohřeb	203
Místo epilogu	205
Hroby českých panovníků a československých prezidentů – přehled	207
Literatura a prameny	212

*Sirý národe český, pěj proto žalozpěv smutný!
Smrtí přemožen jest král s tebou tělesně spjatý,
běda, tvůj rodný král, jaký nikdy už nevstoupí na trůn!*
ZBRASLAVSKÁ KRONIKA

PŘEDMLUVA

Po více než tisíc let vládli českým zemím knížata a králové, kteří na pražský trůn usedli jako právoplatní dědici, případně na něj byli vyzdviženi volbou, politickým jednáním či bojem. Jejich činy znamenali kronikáři a dějepisci, snažení vladařů se výrazně vepsalo do tváře českých a moravských měst, vzhledu krajiny i velikosti a stability státu. Přes veškerou posvátnost svého postavení a úřadu to však byli lidé smrtelní a jejich tělesné schránky nakonec spočinuly v chrámových kryptách a kaplích. Po dlouhá staletí byla pak tato místa centrem úcty národa, který v těžkých dobách často hledal útěchu u rakví svých velkých králů.

V dnešním sekularizovaném, odlidštěném světě jako by nebylo již místa pro úctu náležející vladařům, z jejichž hrobek se do značné míry staly turistické atrakce. Při pohledu na davы návštěvníků proudící kolem přemyslovských hrobových tumb ve svatovítské katedrále nebo habsburských sarkofágů u vídeňských kapucínů je zřejmé, že zájem mnohdy diktuje namísto úcty spíše zvědavost a pokřivené vnímání majestátu smrti. Kde jinde by však měl národ nacházet kořeny své identity a čerpat sílu pro další existenci než u hrobů svých knížat a králů? Také tato myšlenka stála u zrodu knihy, kterou právě držíte v rukou. Koneckonců i stoupenci republiky si její vznik každoročně připomínají u hrobu jejího zakladatele.

Následující stránky ale nejsou pouze průvodcem po královských pohřebištích. Většina panovnických hrobů byla totiž v průběhu staletí otevřena, a čtenář tak spolu s námi může nahlédnout i do nitra královských rakví. Otevírání hrobů bylo zpočátku projevem úcty; pro ostatky králů byla hledána stále lepší a důstojnější místa, rozpadající se původní schránky nahradily sarkofágy trvalejší a honosnější. Obsah i vzhled rakví tak často vypovídá o úctě a pokoře jdoucí napříč staletími. Zlom v tomto ohledu přinesla až druhá polovina 20. století. Ještě v roce 1928 bylo otevření královské hrobky v chrámu sv. Víta a vyjmutí ostatků vedeno úsilím vybudovat důstojnější prostor pro jejich uložení. Následnou aktivitu kolem královských a knížecích hrobů diktovala však spíše snaha po hlubším poznání cestou archeologického a antropologického výzkumu.

I archeologický výzkum anonymního hrobu příslušníka dávno zaniklého pravěkého či raně historického společenství znesvěcuje místo posledního odpočinku. Žádná lidská kultura nepohřbívala své mrtvé s představou, že někdo z budoucích generací hrob otevře a – byť z ušlechtilých pohnutek – jej bude zkoumat. Žádný člověk neumírá s vědomím, že za pár desetiletí, století či tisíciletí přijde někdo, kdo se bude přehrabovat v jeho kostech či popelu. V případě královských hrobů se ale nabízí i řada dalších znepokojivých otázek. Máme vůbec právo otevírat hroby vladařů? Opravňuje nás k tomu potřeba poznání? Smíme odnímat velkým králům jejich posmrtné koruny a žezla? Kde je hranice, kterou bychom neměli překročit? A jde vůbec o hranice poznání, nebo o meze etiky? Musíme se přiznat, že na tyto otázky nenacházíme ve všech případech uspokojivé a smířlivé odpovědi.

Poškozené a rozpadající se předměty a oděvy mohou být sice po vyjmutí z rakví patřičně ošetřeny, uloženy v odpovídajícím prostředí a obdivovány na výstavách, přesto však lze o oprávněnosti tohoto kroku pochybovat. Prostý růženec, který původně svíraly mrtvé ruce královny Anny Jagellonské, působí v depozitární krabici smutným a více než nepatřičným dojmem... Je zřejmé, že otevírání královských hrobů v moderní době bylo a je v mnoha případech vynuceno okolnostmi, spjatými například

s restaurováním náhrobků. Proč však je přitom nutné odstraňovat zbytky mumifikovaných tkání, vyprazdňovat nádoby se srdci, svlékat mrtvá těla, brát z rakve vše a vracet pouze kosti? Není to příliš velká daň za poznání tělesných znaků a zdravotního stavu mrtvých králů?

V textu knihy jsme naše osobní postoje k novodobému otevírání královských rakví a vyjímání hrobové výbavy ponechali stranou. Hroby již byly otevřeny a výbava byla vyjmuta; konzervování, popis a podrobné analýzy předmětů i oděvů jsou tedy jen nutným dalším krokem. Psaní každé kapitoly bylo však výše uvedenými pochybnostmi doprovázeno.

Druhé vydání naší knihy jsme rozšířili i o základní údaje o hrobech československých prezidentů, byt – snad až na Masarykův víceméně královský pohřeb a prostý, důstojný hrob – se do nich až příliš intenzivně promítly totalitní praktiky oscilující mezi dvěma póly vztahu k mrtvým: apoteózou a zatracením.

V Praze dne 1. dubna 2007,
ve výroční den smrti posledního českého krále
Karla I. Habsburského

autoři

EDIČNÍ POZNÁMKA

Předkládáme čtenářům povídání o hrobech dědičných vládců české země, nejstaršími historicky doloženými Přemyslovci počínaje a posledními Habsburky na českém trůně konče, jakož i československých prezidentů. Nejde ovšem o všeobjímající přehled, který by zahrnoval veškerá známá fakta. Nesnažili jsme se o kompletnost, ale spíše o sestavování pestré mozaiky o smrti, pohřbech, především však o hrobech a hrobkách. Jednotlivé kapitoly nejsou ani zdaleka rovnocenné co do významu nálezu, jsou mezi nimi i značné rozdíly v rozsahu. V některých oddílech jsme se podrobně „vnořili“ do hrobové výbavy – a jen ohled na čtenáře nám zabránil, abychom se rozepsali o dalších a dalších detailech. Na straně druhé existují i nevelká, ale důležitá témata, jimž je třeba věnovat alespoň několik odstavců textu. Nevyváženost jednotlivých kapitol a oddílů závisí navíc nejen na vlastním vzhladu a obsahu hrobu, ale také na stadiu, v němž se nachází konzervování a podrobný průzkum hrobové výbavy.

Stranou jsme ve většině případů ponechali výsledky antropologického studia, zkoumání nemocí, fyzického zjevu i řady dalších obdobných zjištění. Tyto informace nalezneme čtenář v jiných pracích – především lze v tomto ohledu odkázat na řadu knih a statí nedávno zesnulého antropologa Emanuela Vlčka.

Hrobům některých panovníků je věnována pozornost v několika různých kapitolách. Základní životopisné údaje se samozřejmě objevují pouze u první, případně u nejdůležitější z nich. Považujeme za nutné podotknout, že tyto údaje slouží jen pro základní čtenářovu orientaci a při jejich tvorbě jsme si nekladli za cíl uvádět nová, objevná zjištění. Pro celkové poučení lze odkázat na obsažnější obecné práce o českých dějinách a přehledné práce encyklopedického charakteru. Pro období novověké monarchie jsou ostatně v poslední době také u nás dostupná obsáhlá díla o Habsburcích, aniž bychom v nich přitom museli číst pohádky o třistaleté porobě a utrpení českého národa.

HROBY ČESKÝCH PANOVNÍKŮ A ČESKOSLOVENSKÝCH PREZIDENTŮ

Místo odpočinku prvního historicky doloženého Přemyslovce **Bořivoje I. († asi 889)** zůstává stále neobjeveno. Za místo uložení Bořivojovy tělesné schránky byl dříve mylně považován hrob odkrytý Kamilem Hilbertem při přestavbě svatovítské katedrály v centrální části původní rotundy sv. Víta. Podle nejnovějších archeologických pozorování byl ale tento hrob (označovaný v odborné literatuře jako K1) zasypán až v době existence rotundy; je tedy vyloučeno, aby v něm byl pohřben Bořivoj, zesnulý více než dvacet let před započatím stavby tohoto kostela.

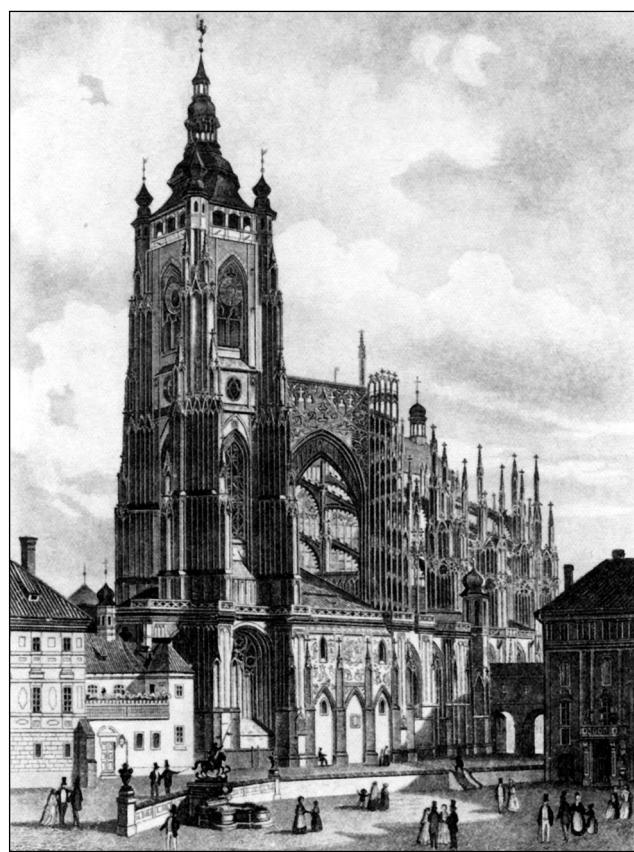
Po Bořivojově smrti se vlády v Čechách chopil na několik let velkomoravský kníže **Svatopluk († 894)**. Čechám ale vládl ze svých moravských sídel a pohřben byl na Moravě. Jedna z pravděpodobných hypotéz hovoří o boční kapli chrámového komplexu v Sadech u Uherského Hradiště.

Bořivojův syn **Spytihněv I. († 915)** byl nejspíše pohřben v jediné tehdy stojící církevní stavbě na Pražském hradě – v kostelíku Panny Marie. Dvě kostry objevené v hrobce uvnitř kostelní stavby bývají tak oprávněně spojovány s pozůstatky Spytihněva I. a jeho manželky, jejíž jméno neznáme. Spytihněvův bratr a nástupce **Vratislav I. († 921)** byl pohřben v ještě nedokončené bazilice sv. Jiří, kterou sám založil. V rámci kostela byl hrob po několika desetiletích přemístěn při úpravách souvisejících s přestavbou baziliky pro účely prvního ženského kláštera v Čechách. Až na počátku vlády Václava IV. byly Vratislavovy kosti vyjmuty z hrobu pod podlahou kostela a v olověné schráně uloženy do nadzemní tumby.

Tělo Vratislavova staršího syna **Václava († patrně 935)** bylo nejprve uloženo v místě jeho vraždy, ve Staré Boleslavi, v kostele sv. Kosmy a Damiána. Boleslav I. je nechal posléze přenést

na Pražský hrad a pohřbít v jižní apsidě rotundy sv. Víta, Václavem založené. Při všech pozdějších přestavbách ústředního chrámu českého království bylo místo posledního odpočinku zemského patrona plně respektováno, a nalézá se tudíž půdorysně stále na tomtéž místě, od gotické přestavby chrámu ve svatováclavské kapli. Nejpozději za vlády Karla IV. byly ovšem světcovy kosti vyzdvíženy ze země a uloženy do nadzemní tumb. Části ostatků jakožto relikvie tvoří součást svatovítského pokladu.

Co se týče Václavova bratra **Boleslava I. († 972)**, není zcela jisté, kde byl pohřben a s jakým hrobem můžeme ztotožnit místo jeho posledního odpočinku. Mohl být pochován na rodovém pohřebišti v bazilice sv. Jiří, z hlediska archeologického pozorování není ovšem vyloučeno ani ztotožnění Boleslavova hrobu s již zmíněným hrobem uprostřed rotundy sv. Víta, označovaným jako K1. S jistotou ale Boleslavův hrob zatím identifikovat nedokážeme. Boleslavův syn **Boleslav II. († 999)** byl patrně pohřben na rodovém pohřebišti nejstarších Přemyslovců v kostele sv. Jiří, jeho hrob lze nejspíše ztotožnit s hrobem č. 98, objeveným Ivanem Borkovským uprostřed baziliky, existují ale i jiná vysvětlení – opět do úvah vstupuje hrob K1. Nejstarší syn Boleslava II., **Boleslav III. († 1034?)** zemřel po dlouholetém věznění v jakémsi polském klášteře, byl pohřben neznámo kde a jeho hrob se nenašel. Neznáme ani hrob jen krátce vládnoucího **Vladivoje († 1003)**. Je otázkou, zda tento panovník (snad polský příbuzný Přemyslovců) byl vůbec pohřben v Praze. I kdyby k tomu došlo, patrně mu nepříslušelo místo na knížecím pohřebišti u sv. Jiří. Polský kníže **Boleslav Chrabrý († 1025)**, syn Měška I. a Přemyslovny Doubravky, vládl v Čechách na počátku 11. století jen

*Katedrála sv. Víta, budovaná Karlem IV.
jako dynastické pohřebiště. Stav kolem poloviny 19. století,
před novodobou dostavbou*

krátce a byl pohřben po boku svého otce v katedrále sv. Petra a Pavla na knížecím hradě v Poznani. Pozůstatky obou hrobů, silně poničené pozdějšími přestavbami, byly identifikovány uprostřed původní lodi několikrát přestavované poznaňské baziliky.

Další synové Boleslava II. – knížata **Oldřich** († 1034) a **Jaromír** († 1035) – byli nejspíše pochováni na rodovém pohřebišti v bazilice sv. Jiří. Identifikace jejich hrobů není ale zcela nepochybná a názory na konkrétní polohu hrobů se liší. Není dokonce vyloučeno, že Jaromíra pochovávali na jiném, dosud neznámém místě. Tělo Oldřichova syna knížete **Břetislava I.** († 1055) bylo pohřbeno v rotundě sv. Víta a po několika letech k němu byly uloženy i ostatky jeho manželky Jitky, přepravené z Uher. Hrob manželského páru byl přenášen s tím, jak probíhaly zásadní přestavby kostela – nejprve do baziliky sv. Víta, v roce

1373 pak do kaple sv. Trojice v nové gotické katedrále. Ve stejné kapli se nachází i gotická tumba s ostatky Břetislavova syna **Spytihněva II.** († 1061). Knížete nejprve pohřbili ve svatovítské bazilice, s jejíž stavbou rok před smrtí započal, a na dnešní místo byly knížecí kosti uloženy po vybudování gotické katedrály v roce 1373.

Spytihněvův bratr, kníže a první český král **Vratislav II.** († 1092), našel místo posledního odpočinku v kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Tam totiž po neshodách se svým bratrem, pražským biskupem Jaromírem, přenesl knížecí sídlo. Vyšehradská královská hrobka, do níž byl nedlouho po Vratislavovi uložen i jeho krátce vládnoucí bratr **Konrád I. Brněnský** († 1092), se dosud nenalezla. Ostatky nejstaršího Vratislavova syna **Břetislava II.** († 1100) byly uloženy na hřbitově u baziliky sv. Víta na Pražském hradě, po gotické přestavbě katedrály měly být přesunuty pod tumbu v kapli sv. Jana Křtitele; přeneseny ale zřejmě byly kosti někoho jiného. V téže kapli spočinulo i tělo dalšího Vratislavova syna, knížete **Bořivoje II.** († 1124), také nejprve pohřbeného v románské bazilice.

Svatopluk († 1109), příslušník moravské větve Přemyslovců, který Bořivoje II. na čas vypudil z trůnu, byl patrně pohřben v nově založeném benediktinském klášteře v Kladrubech, kde našel místo posledního odpočinku i další z Vratislavových synů, kníže **Vladislav I.** († 1125), zakladatel Kladrubského klášteře. Vladislavův bratr **Soběslav I.** († 1140) se rovněž nenechal pohřbít na Pražském hradě – jeho tělo spočinulo v hrobce pod chrámem sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

Soběslavův nástupce, syn Vladislava I., kníže a pozdější král **Vladislav II.** († 1174) zemřel v německé emigraci a byl nejprve pochován v Míšni. Později došlo k převozu jeho těla do Čech a pohřbení v jím založeném premonstrátském klášteře na Strahově. Jeho hrob zde dosud nebyl objeven. Stejně tak se nepodařilo jednoznačně identifikovat hrob Vladislavova syna **Bedřicha** († 1189). Kníže byl pohřben v bazilice sv. Víta na Pražském hradě a po vybudování gotické katedrály jeho tělo snad spočinulo v královské kryptě.

Kníže **Soběslav II.** († 1180), který na pět let

vypudil Bedřicha z trůnu, zemřel sice v cizině, jeho ostatky však byly převezeny do Čech a uloženy ve vyšehradské hrobce Přemyslovců. **Konrád II. Ota († 1191)** z moravské větve Přemyslovců skonal rovněž mimo hranice českého knížectví. Po prvotním pohřbení v montecassinském klášteře v Itálii byly jeho kosti převezeny do Čech a uloženy v bazilice sv. Víta na Pražském hradě. Po gotické přestavbě katedrály byly patrně sneseny do královské krypty.

Bratr Soběslava II., kníže **Václav II. († patrně 1192)**, byl po několikaměsíční vládě vyhnán ze země, zemřel v cizině a místo jeho pohřbu není bezpečně známo. Tělo dalšího českého knížete, **Jindřicha Břetislava († 1197)**, spočinulo v chóru konventního chrámu klášteřa v Doksanech. Mimo Prahu byl pohřben i jeho nástupce **Vladislav Jindřich († 1222)**. Po krátké pražské vládě spravoval ještě dlouhá léta markrabství moravské a posléze byl pohřben v klášteře na Velehradě.

Syn krále Vladislava II., první dědičný český král **Přemysl Otakar I. († 1230)**, našel místo posledního odpočinku na Pražském hradě, v bazilice sv. Víta; po gotické přestavbě katedrály bylo jeho tělo uloženo do kaple sv. Ostatků (dnes Saská kaple). Přemyslův syn, král **Václav I. († 1253)**, zemřel na dvoře v Počáplech (dnes Králův Dvůr u Berouna) a s pohřbem se muselo čekat na návrat jeho jediného syna Přemysla Otakara do země (možná se králova smrt i nějaký čas tajila). Nejprve tedy došlo k pohřbení králových vnitřností v kostele Panny Marie v Počáplech a jeho tělo bylo posléze uloženo v klášteře Na Františku, založeném Václavovou sestrou sv. Anežkou. V presbyteriu kostela sv. Františka spočívají královy kosti dodnes.

Tělo Václavova syna **Přemysla Otakara II. († 1278)**, padlého v bitvě na Moravském poli, mohlo být pohřbeno až po zrušení klatby uvalené na českého krále. Nabalzamované tělo bylo po sedmi měsících převezeno z Vídně do Znojma a uloženo ve zdejší františkánské klášteře. Po sedmi letech byly konečně Přemyslovy ostatky pohřbeny v Praze, v bazilice sv. Víta. Definitivní místo pohřbu pak vzniklo za Karla IV., v kapli sv. Ostatků v nové gotické katedrále.

Nástupce Přemysla Otakara II., král **Václav II.**

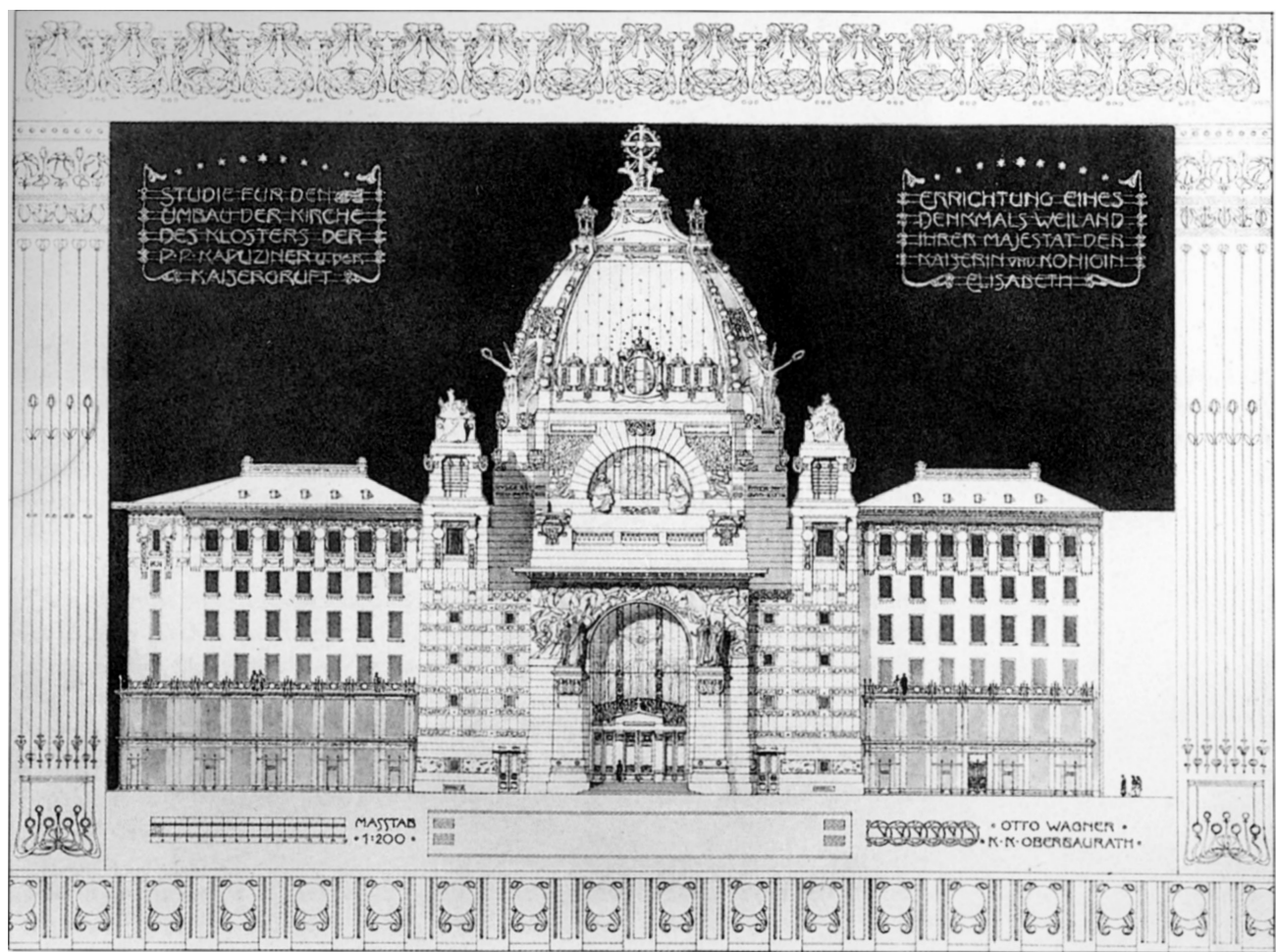
(† 1305), zvolil za místo svého posledního odpočinku nové královské pohřebiště v ještě nedokončeném kostele Panny Marie ve Zbraslavském klášteře. K přemístění králových ostatků do zdejšího kostela sv. Jakuba došlo až při barokní přestavbě klášteřa na počátku 18. století. Tělo posledního Přemyslovce **Václava III. († 1306)** bylo nejprve pohřbeno v místě jeho násilné smrti, tedy v Olomouci. Po dvaceti letech bylo k věčnému spánku uloženo v kostele Panny Marie na Zbraslavi. Na rozdíl od ostatků jeho otce se ale zbraslavský hrob Václava III. nepodařilo nikdy bezpečně identifikovat.

První Habsburk na českém trůně, král **Rudolf I. († 1307)**, byl pochován v bazilice sv. Víta na Pražském hradě, po vybudování gotického chrámu v kapli sv. Kříže. Od roku 1935 jsou Rudolfovy ostatky uloženy v královské hrobce v podzemí katedrály. Rudolfova nástupce **Jindřicha Korutanského († 1335)** vypudil po tříleté vládě Jan Lucemburský z Čech. Jindřich pak jako vévoda Jindřich VI. vládl v Korutanech a byl pochován v cisterciáckém klášteře Stams v Tyrolsku.

Balzamované ostatky krále **Jana Lucemburského († 1346)** byly uloženy v benediktinském opatství Altmünster v Lucemburku. Osud Janova těla představuje i jistou paralelu s neklidným životem tohoto panovníka: zboření klášteřa v roce 1542 zahájilo pouť králových kostí po řadě provizorních i zdánlivě definitivních míst uložení. Konečný klid našel český král Jan až šest století po

Kapucínský klášter ve Vídni s císařskou kryptou – hrobkou habsburského rodu

Nerealizovaný návrh nové podoby kapucínského kláštera s císařskou hrobkou z pera architekta Otto Wagnera z konce 19. století. Podle M. Hawlik-van de Water

své hrdinské smrti, v roce 1946, kdy byly jeho pozůstatky uloženy v kryptě katedrály Panny Marie v hlavním městě velkovévodství, Lucemburku.

Janův syn, císař a král **Karel IV. († 1378)**, byl jako první český panovník pohřben v nově zřízené královské hrobce v chóru katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Na stejném místě spočinuly i pozůstatky Karlova syna, krále **Václava IV. († 1419)**. Na vlastní přání jej sice nejprve pochovali ve Zbraslavském klášteře, jeho hrob však byl zneuctěn při rabování kláštera husity. V roce 1424 byly Václavovy pozůstatky uloženy vedle rakve jeho otce na Pražském hradě.

Tělo císaře a krále **Zikmunda Lucembur-**

ského († 1437) bylo uloženo do hrobky v uherském Velkém Varadině (Nagyvarád, dnešní Oradea Mare v Rumunsku), u hrobu uherského krále svatého Ladislava. Zikmundův zeť, král **Albrecht Habsburský († 1439)**, našel místo posledního odpočinku v hrobce uherských králů ve Stoličném Bělehradě (Székesfehérvár v Maďarsku). Albrechtův syn **Ladislav Pohrobek († 1457)** byl pohřben do královské hrobky v chrámu sv. Víta na Pražském hradě. V tomto prostoru spočinuly i ostatky Ladislavova nástupce krále **Jiřího z Poděbrad († 1471)**; panovníkovy vnitřnosti byly ovšem pohřbeny v tehdejší baště husitství, v chrámu Panny Marie před Týnem na Starém Městě pražském.

Český král **Vladislav II. Jagellonský** († 1516) byl zvolen i králem uherským, jeho ostatky proto spočinuly v královské hrobce ve Stoličném Bělehradě. Vedle otcovy rakve bylo po deseti letech uloženo i tělo jeho syna, posledního Jagellonce na českém trůně **Ludvíka Jagellonského** († 1526).

Pro pozůstatky **Ferdinanda I. Habsburského** († 1564) nechal jeho syn Maxmilián II. postavit uprostřed svatovítské katedrály mauzoleum z bílého mramoru. Pozůstatky krále a jeho manželky Anny Jagellonské tam byly uloženy za panování Rudolfa II., v roce 1589. V nádherném Colinově mauzoleu spočinulo tehdy i nabalzované tělo císaře **Maxmiliána II.** († 1576).

Posledním českým panovníkem pochovaným v Čechách byl císař a král **Rudolf II.** († 1611). Jeho tělo bylo v cínovém sarkofágu uloženo do nové královské hrobky pod chrámem sv. Víta na

Pražském hradě. Pozůstatky Rudolfova bratra a nástupce **Matyáše** († 1619) byly po provizorním uložení ve vídeňském kostele sv. Kláry pohřbeny v roce 1633 do nově zřízené krypty pod kostelem kláštera kapucínů. Kapucínská krypta ve Vídni se od těch dob stala oficiálním pohřebišťem téměř všech rakouských (a tedy i českých) panovníků. Jednou z mála výjimek byl Matyášův nástupce **Ferdinand II.** († 1637), pochovaný v hrobce štyrské větve Habsburků v kostele sv. Kláry, ve svém rodném městě Štýrském Hradci (Graz v Rakousku).

Hrob jen krátce vládnoucího „zimního krále“ **Fridricha Falckého** († 1632) není znám. Ostatky, původně uložené v kostele sv. Kateřiny v Oppenheimu, měly být v roce 1637 převezeny do francouzského Sedanu. Chybí však jakékoli informace, že by se rakev s královým tělem podařilo do Sedanu vůbec dopravit.

Hřbitov v Lánech na Rakovnicku s hrobem prvního československého prezidenta

Památník národního osvobození na Vítkově se z plánovaného pohřebiště velikanů prvního odboje stal komunistickým mauzoleem.

Nepřerušené panství habsburského rodu symbolizovala od **Ferdinanda III. († 1657)** mimo jiné i souvislá tradice pohřbů v kapucínské kryptě, kde byli k věčnému spánku uloženi i všichni další habsburští vladaři – **Leopold I. († 1705)**, **Josef I. († 1711)**, **Karel VI. († 1740)**, **Marie Terezie († 1780)**, **Josef II. († 1790)**, **Leopold II. († 1792)**, **František I. († 1835)** a **Ferdinand V. († 1875)**. Jako poslední rakouský císař byl k vídeňským kapucínům uložen **František Josef I. († 1916)**.

Zánik rakousko-uherské monarchie donutil posledního (i když nekorunovaného) českého krále a rakouského císaře **Karla I. († 1922)** k odchodu do exilu. Po neúspěšných pokusech o obnovu království zemřel ve vyhnanství na ostrově Madeira, kde byl i pohřben. Svůj věčný spánek spí v poutním kostele Nossa Senhora do Monte ve Funchalu.

Pohřbívání československých prezidentů ne-

vytvořilo tradici jediné hrobky – do značné míry je to pochopitelné, neboť republika vzniklá na troskách podunajské monarchie neměla šanci prodlat klidný a kontinuální vývoj. Tělo zakladatele novodobého Československa **Tomáše Garrigua Masaryka († 1937)** bylo po vykonání velkolepých pohřebních obřadů důstojně uloženo do hrobu na venkovském hřbitůvku v Lánech na Rakovnicku, po boku jeho již dříve zesnulé manželky Charlotty. Osud tělesných ostatků protektorátního prezidenta **Emila Háchy († 1945)** patří do zcela opačného pólu úcty – žádný pohřeb se nekonal a hrob na pražském Vinohradském hřbitově nesměl být jeho jménem ani označen; důstojné místo Háchova posledního odpočinku bylo obnoveno až v roce 1998. Poslední nekomunistický prezident **Edvard Beneš († 1948)** byl pohřben na zahradě své (dnes vládní) vily v Sezimově Ústí nedaleko Tábora. Přípravy k vybudování rodinné hrobky pod tzv. Husovou ka-

zatelnou zahájil ještě sám Beneš, v roce 1974 sem bylo uloženo i tělo jeho manželky Hany Benešové.

Komunističtí pohlaváři zvolili za své pohřebišť stavbu budovanou již za první republiky jako památník československých legionářů na pražském Vítkově. Spočinulo zde balzamované tělo **Klementa Gottwalda († 1953)**, tamtéž byly uloženy i ostatky Gottwaldova nástupce **Antonína Zápotockého († 1957)**. Těla byla časem zpopelněna a v 90. letech byly urny z Památníku osvobození odstraněny a nově pohřbeny: Gottwald na Olšanských hřbitovech v Praze a Zápotocký v urnovém háji strašnického krematoria. Následující českoslovenští prezidenti nezemřeli

ve funkci. Třetí komunistický prezident **Antonín Novotný († 1975)** zemřel šest let po svém odvolání a pohřbení na Vítkově si „nezasloužil“ – jeho pozůstatky leží v dnes neoznačeném hrobě na hřbitově na Malvazinkách v Praze-Smíchově. Urna s popelem **Ludvíka Svobody († 1979)** byla nejprve uložena v památníku na Vítkově, od roku 1992 spočívá v rodinné hrobce na hřbitově v Kroměříži. Poslední zesnulý československý prezident **Gustáv Husák († 1991)** je pohřben na hřbitově v bratislavské čtvrti Dúbravka.

Literatura: Čechura, J. – Mikulec, J. – Stellner, J. 1996; Kupka, V. 1996; viz též další početná literatura u jednotlivých kapitol.

KNÍŽECÍ A KRÁLOVSKÁ POHŘEBIŠTĚ

*Nechat' nebesa pláč' i slunce, moře a země,
hvězdy, oheň i vzduch, neb věrný mi odchází ženich;
radost mám jenom z těla, že se mnou pohřbeno bylo,
do mého lůna že dáno. Jen to mne radostí plní,
že jsem dělila takto: já do nebe poslala duši,
tělo pak v ochraně mám, je vloživši do klína svého.
Aspoň si v pevném svazku já mrtvého ženicha chovám,
který miloval mne a do výše zaživa vznesl.
Stále jen o to prosím: měj dobře se, Václave králi,
v andělů radostném sboru a v zbožné radosti svatých
po všechny věky věkův, amen!*

PLÁČ DOMU ZBRASLAVSKÉHO NAD SMRTÍ SVÉHO ZAKLADATELE, KRÁLE VÁCLAVA II.
(Zbraslavská kronika Petra Žitavského)

Ačkoli jsou pohřby českých vládců nejčastěji spojovány s kostely v jejich odvěkém sídle – Praze, je již z předchozí kapitoly zřejmé, že Pražský hrad rozhodně není jedinou panovnickou nekropolí. Dějiny mají své zákruty, slunná i stinná místa, a ani obliba ústředního hradu nebyla trvalá; svou roli občas sehrála i nevraživost mezi členy vládnoucího rodu. Zatímco příslušníci prvních šesti generací Přemyslovců byli pohřbeni na Pražském hradě téměř bez výjimky, sklonek 11., zvláště ale 12. a 13. století daly vzniknout řadě dalších panovnických pohřebišť. Přestože se některá zrodila z myšlenky na novou ústřední nekropolí, žádná se nestala pohřebišťem trvalým; nestalo se tak dokonce ani u velkolepého, snad přímo za tímto účelem zakládaného Zbraslavského kláštera. Zakladatelské dílo císaře a krále Karla IV. se pak významně zapsalo i do této stránky českých dějin – královská hrobka uprostřed chóru nově zbudované katedrály sv. Víta se na delší dobu stala místem se skutečně ústředním významem. Přestože tělo Karlova syna Zikmunda spočinulo až ve Velkém Varadíně na jihovýchodě Uher a králové z rodu Jagellonců dali přednost pohřebišti uher-

ských vladařů ve Stoličném Bělehradě, udržela si královská hrobka v pražské katedrále – byť v přebudované podobě – prvenství až do doby pohřbu Rudolfa II. Teprve definitivní přesídlení českých králů habsburské krve do Vídně přineslo novou tradici ukládání mrtvých panovníků do krypty v tamějším kapucínském klášteře.

Těla největšího počtu českých knížat a králů spočinula v hrobkách Pražského hradu. Hroby českých vladařů se sice nalézají na různých místech jejich bývalého panství, ba i daleko za hranicemi, největší koncentrace je však logicky spjata s touto nejdůležitější lokalitou. Ani přenesení královského sídla do Vídně a výlučné pohřbívání Habsburků v kryptě kapucínského kláštera nenařušilo primát Pražského hradu v množství pohřbených vladařů. Vedle kostela Panny Marie a kostela a kláštera sv. Jiří nejvíce ostatků spočinulo v kostele sv. Víta – v rotundě vystavěné knížetem Václavem a ve dvou kostelech založených po sobě tak, že rotundu vždy pojaly do své plochy: v románské bazilice a poté gotické katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha.

Na Pražském hradě byl možná pohřben Pře-

Hrob sv. Václava v katedrále sv. Víta

myslovec Bořivoj I. (jeho hrob ovšem nalezen nebyl), zcela jistě pak jeho nástupci Spytihněv I., Vratislav I., sv. Václav, Boleslav I., Boleslav II., Oldřich, s výhradami Jaromír, bezpečně Břetislav I., Spytihněv II., Břetislav II., Bořivoj II., Bedřich, Konrád II. Ota, Přemysl Otakar I., Přemysl Otakar II., první Habsburk na českém trůně Rudolf I., Lucemburkové Karel IV. a Václav IV., dále Ladislav Pohrobek, Jiří z Poděbrad, Ferdinand I. Habsburský, Maxmilián II. a Rudolf II. Kromě těl nejvýše postavených členů panovnických rodů přijaly samozřejmě jak kostely Pražského hradu, tak i většina ostatních nekropolí rovněž pozůstatky královen, kněžen, princezen, předčasně zesnulých dětí a nevládnoucích příslušníků dynastií.

Dalším významným pohřebním místem českých vládařů středověku je dosud nenalezená

hrobka v kapitulním chrámu na Vyšehradě, která ukrývá ostatky přemyslovských panovníků – prvního českého krále Vratislava II. a knížat Konráda I. Brněnského, Soběslava I. a Soběslava II.

Bouřlivé 12. století vneslo do vladařského pohřbívání jakýsi neklid. Podle dobového zvyku byly tehdy ostatky panovníků ukládány mimo jiné i v nově založených kláštřích. Možná kníže Svatopluk, s jistotou pak Vladislav I. spočinuli v klášterním chrámu v Kladrubech; Jindřich Břetislav byl pohřben v klášteře v Doksanech; tělo Vladislava II. našlo místo věčného klidu kdesi v areálu kláštera na pražském Strahově; v klášteře na Velehradě, snad v místech plánované, avšak nerealizované hrobky moravských markrabat, byl uložen kníže a poté markrabě Vladislav Jindřich.

Mauzoleum a klášterní kostel sv. Kláry ve Štýrském Hradci (Graz, Rakousko) s hrobem císaře Ferdinanda II.

Ve 13. století se oficiálním dynastickým pohřebišťem měly postupně stát klášter sv. Františka v Praze na Starém Městě, založený sv. Anežkou Přemyslovnou, a cisterciácký klášter na Zbraslavi, založený Václavem II. V prvním byl pochován král Václav I., ve druhém pak Václav II. a jeho syn Václav III., dočasně pak i Václav IV. Tradice pohřbívání na Pražském hradě byla několikrát přerušena i ve 14. a 15. století. Tělesné ostatky Albrechta Habsburského, Vladislava II. Jagellonského a Ludvíka Jagellonského spočinuly v hrobce uherských králů v chrámu Panny Marie ve Stoličném Bělehradě. I těla dalších českých panovníků našla útočiště mimo české země. Nejvíce mrtvých českých vládařů, hned po Pražském hradě, odpočívá na rodovém pohřebišti Habsburků v císařské kryptě ve Vídni. Jsou zde uloženy ostatky Matyáše, Ferdinanda III., nevládnoucího, avšak korunovaného českého krále Ferdinanda IV., dále Leopolda I., Josefa I., Karla VI., Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II., Františka II., Ferdinanda V. a Františka Josefa I.

Ojedinele lze těla králů vládnoucích české zemi nalézt i na dalších místech Evropy. Pozůstatky polského knížete Boleslava Chrabrého, který jen na krátký čas (pokud vůbec) usedl na kamenný trůn českých knížat, spočinuly v katedrále v Poznani. Katedrála v Lucemburku chrání věčný sen slepého krále Jana Lucemburského, ostatky jeho vnuka Zikmunda byly uloženy ve Velkém Varadině. Ferdinand II. byl pohřben ve Štýrském Hradci a epizodicky vládnoucí Karel Albrecht (jako český král Karel III.) v Mnichově, v kostele sv. Kajetána. Poslední rakouský císař a český a uherský král Karel I. zemřel v dalekém exilu a je pohřben ve Funchalu na Madeiře.

U několika panovníků místo posledního odpočinku vůbec neznáme, často ani nevíme, kde bychom je měli hledat. Jde především o vladaře z našich raných dějin, konkrétně o prvního historicky známého Přemyslovce Bořivoje I., o Boleslava III., který v 11. století zemřel kdesi v polském zajetí, o Vladivoje a o knížete Václava II. Informace o místě definitivního pohřbení postrádáme ovšem i v případě „zimního krále“ Fridricha Falckého.

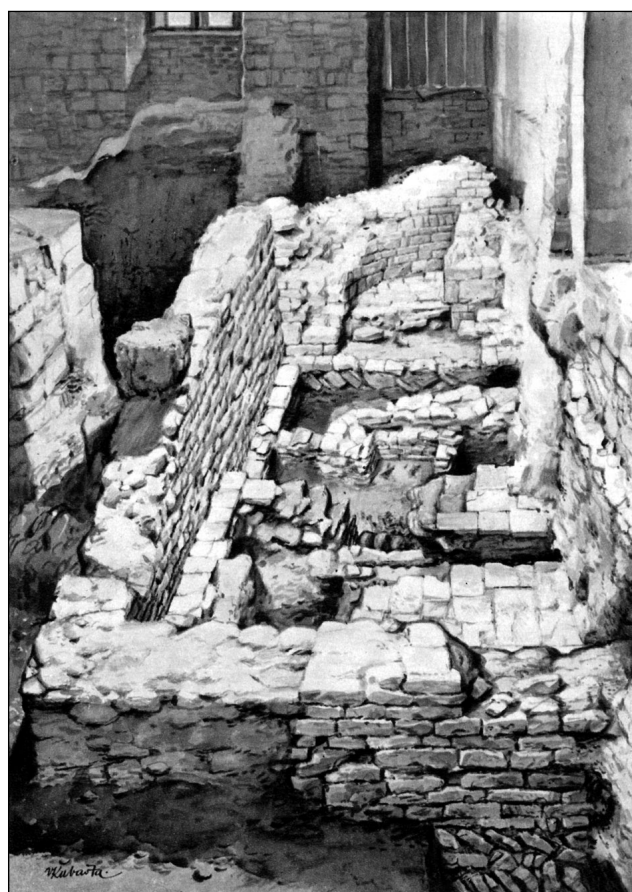
V následujících odstavcích se zastavíme u hlavních pohřebních míst českých vládařů, u nekropolí, jež si v běhu českých dějin vydobily podstatné místo.

První kostely

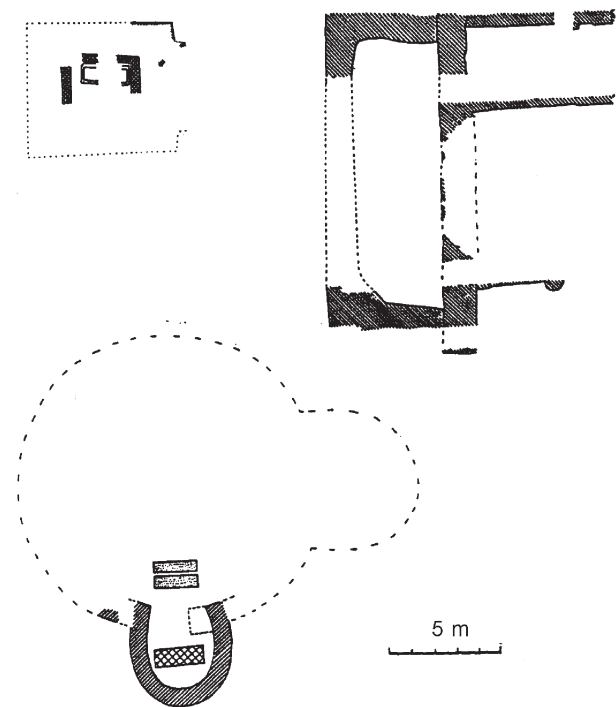
Pražský hrad, jako ústřední sídlo českého knížectví a království, se stal zároveň i ústředním vladařským pohřebišťem. Dlouholetý, již více než osmdesát let trvající archeologický výzkum této prvořadě lokality odkryl stovky hrobů z různých časových úseků, v nichž spočinuli řeholníci, biskupové, šlechtici, příslušníci panovnických rodin, knížata, králové i císaři. V raném středověku, počínaje koncem 9. století, kdy první Přemyslovci zvolili skalnatý výběžek nad Vltavou za své hlavní sídlo, vyrostly na hradčanském ostrohu postupně tři kostelní stavby. První z nich – kostel Panny Marie – časem zcela zanikla, druhá – bazilika sv. Jiří – si dodnes zachovala více méně týž charakter a velikost jako v době svého založení.

Třetí stavba – kostel sv. Víta – prodělala dvě zcela zásadní přestavby; původní Václavova rotunda byla v 11. století přestavěna v baziliku, na jejímž místě vyrostla ve 14. století gotická katedrála.

Nejstarším pohřebním místem Přemyslovců se stala již první křesťanská svatyně vystavěná v areálu Pražského hradu – kostelík zasvěcený Panně Marii. Podle *Kristiánovy legendy* jej založil kníže Bořivoj I. jako votivní stavbu v dík za návrat na pražský knížecí stolec, z něhož byl panovník vypuzen protikřesťanským povstáním. Mariánský kostel byl po celá desetiletí hledán na různých místech Pražského hradu a jeho pozůstatky se podařilo objevit až v roce 1950 archeologovi Ivanu Borkovskému. První křesťanská svatyně stávala v místech dnešní hradní Obrazárny, po pravé straně průchodu, který dnes spojuje druhé hradní nádvoří s malým nádvořím Na baště. Kostelík před svým zánikem prodělal několik přestaveb a rekonstrukce jeho původního vzhledu je v podstatě nemožná. Nepochybně je pouze to, že šlo o malou jednodlnou obdélnou stavbu

Kostel Panny Marie na Pražském hradě s hrobkou Svytlhňeva I. Podle I. Borkovského

Pražský hrad. Půdorysné znázornění nevýrazně dochovaných fragmentů církevních staveb z konce 9. a 10. století. Nahoře vlevo kostel P. Marie, vpravo bazilika sv. Jiří, dole rotunda sv. Víta. Podle J. Frolíka

o délce nepřesahující 8,5 metru. Uvnitř stavby byla vybudována rozsáhlá zděná hrobka s maltovou podlahou a omítnutými stěnami, vyplňující téměř celou plochu kostelní lodi. Měla úctyhodné rozměry – asi $3,9 \times 3$ metry. K pohřbívání však nakonec neposloužila, alespoň ne ve své původní podobě. Lze předpokládat, že byla určena pro zakladatele kostela, Bořivoje I. Jeho tělo však spočinulo na dnes již neznámém místě – obvykle se uvažuje o Pražském hradě či jeho okolí, ale jde o příliš temnou a vzdálenou dobu na to, abychom to mohli tvrdit s jistotou. Do velké hrobky mariánského kostelíka byla po čase vestavěna hrobka menší, vyskládaná z opukových kamenů. V ní pak spočinulo nejspíše tělo Bořivojova syna Svytlhňeva I. a jeho manželky, o níž nic bližšího nevíme.

Malý mariánský chrám přestal poměrně záhy

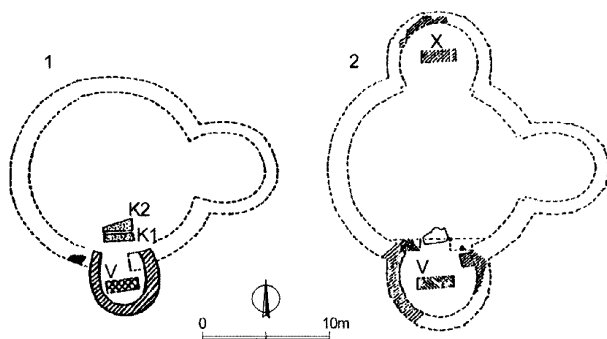

Východní část baziliky sv. Jiří s hrobem Boleslava II. (uprostřed, před vchodem do krypty) a Vratislava I. (vpravo)

vyhovovat. Svou roli jistě sehrál rostoucí počet věřících, kteří se chtěli účastnit bohoslužeb – příslušníků panovnické rodiny, kléru a předáků knížecí družiny. Kostelík však nedostačoval nejen svými rozměry, ale i poměrně okrajovou polohou v rámci hradní ostrožny. Novou kostelní stavbu si vyžádaly rovněž rostoucí význam a prestiž nového sídelního hradu českých knížat i další upevnování křesťanství. Hlavním hradním chrámem a do jisté míry i prvním rodovým pohřebištěm Přemyslovců se pak na čas stal kostel sv. Jiří, postavený v druhém desetiletí 10. století. Podle hodnověrné tradice byl v kostele pohřben jeho zakladatel Vratislav I., jeho syn Václav sem nechal z Tetína přenést ostatky své babičky sv. Ludmily, pravděpodobné je zde i pohřbení Boleslava II., považovaného věrohodnými prameny za druhého zakladatele kostela, zřejmě v souvislosti s přestavbou chrámu spojenou se založením zdejšího kláštera sv. Jiří a pražského biskupství. Průzkum

dodnes stojících náhrobků přírčených Vratislavovi a Boleslavovi byl součástí archeologického výzkumu svatojiříské baziliky, vedeného Ivanem Borkovským v letech 1959–62. Vratislavův gotický náhrobek skutečně obsahoval olovenou truhličku s kostmi a s dokladem svědčícím o druhotném uložení ostatků Vratislava I. v roce 1379. Výzkum druhého náhrobku, umístěného v ose kostelní lodi, a jeho okolí přinesl však spíše řadu otazníků a dodnes nevyjasněných otázek, k nimž se ještě vrátíme. Na tomto místě lze pouze uvést, že kromě hrobu zakladatele Vratislava I. zde z panovníků nejspíše našli místo posledního odpočinku jen Boleslav II. a nejspíše i jeho syn Oldřich. První tradice rodového pohřebního místa však skončila ještě dříve, než se mohla plně rozvinout: na důležitosti nabýval sousední kostel sv. Víta.

V líčení historie výstavby hradních chrámů jsme skončili u výstavby svatojiříského kostela někdy před rokem 921, kdy zemřel jeho zakladatel Vratislav I. Rovněž Vratislavův syn Václav, věren tradici svých předchůdců, založil na Pražském hradě kostel – šlo o rotundu zasvěcenou saskému patronovi sv. Vítu; jeho ramenní kost obdržel Václav jako důkaz spojenectví od krále Jindřicha I. Kostel padl za oběť dvěma velkým přestavbám a z jeho zdiva se dochovaly pouze nepatrné zbytky, jež opět nedovolují hodnověrnou rekonstrukci; kdysi se uvažovalo o čtyřapsidové rotundě s vnitřním ochozem, revize nálezoové situace však tyto domněnky nepotvrdila. Ví-

Pražský hrad, rotunda sv. Víta. 1 – po připojení jižní apsidy s hrobem sv. Václava (V) a s hroby K1 a K2; 2 – rekonstrukce půdorysu po přestavbě za biskupa Šebíře po roce 1039. Hrobová jáma v severní apsidě (X) může patřit původnímu hrobu knížete Břetislava I. Podle J. Frolíka